

■ **ΕΘΝΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΟΥ 21ΟΥ ΑΙΩΝΑ**

Θεόδωρος Π. Οικονόμου

Επίκουρος καθηγητής Κοινωνιολογίας

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

Η ευτυχής συγκυρία δύο φαινομενικά ανεξάρτητων εξελίξεων όπως η σταδιακή ιδεολογική “αποποινικοποίηση” της επιχειρηματικότητας και κατ’ επέκταση και της εθνοτικής επιχειρηματικότητας καθώς και η “επανανακάλυψη” του πολυπολιτισμικού παρελθόντος της Θεσσαλονίκης και οι προεκτάσεις αυτής της ιστορικής εμπειρίας για την κατανόηση των αρχών του 21^{ου} αιώνα, μας οδήγησαν σε μια αποτελεσματική σύνθεση στο πλαίσιο της πόλης της Θεσσαλονίκης όπου μελετούμε την σύγχρονη εθνοτική οικονομική δραστηριότητα μετά το 1989, μέχρι σήμερα.

Κοινός παρανομαστής μας η πολυπολιτισμικότητα, η οποία αποτελεί πλέον κοινό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών, με επακόλουθο την εθνοτική οικονομική δραστηριοποίηση, όπως σε όλο τον κόσμο έτσι και στη πόλη της Θεσσαλονίκης, ένα γεωγραφικά προσδιορισμένο σταυροδρόμι πολιτισμών όσων μεταναστών πέρασαν και όσων εγκαταστάθηκαν σ’ αυτή κατά την μακράιωνη ιστορία της.

Πολύ επιγραμματικά στο άρθρο αυτό θα προσπαθήσουμε 1) να οριοθετήσουμε τα πλαίσια της έννοιας εθνοπολιτισμική οικονομική δραστηριότητα, 2) να δώσουμε κάποια ενδεικτικά παραδείγματα από τη σύγχρονη Θεσσαλονίκη και 3) να εντοπίσουμε τους τομείς στους οποίους υπάρχει οικονομική εθνοτική δραστηριοποίηση.

Λέξεις Κλειδιά

Πολυπολιτισμικότητα, Εθνοπολιτισμική κοινότητα, Εθνοτικά προϊόντα, Εθνοτική επιχειρηματικότητα

1. Εννοιολογικές διαστάσεις εθνοτικής οικονομικής δραστηριότητας

Ξεκινώντας από το γνώρισμα της πολυπολιτισμικότητας των μεγαλουπόλεων του 21^{ου} αιώνα και την ποικιλία των μεταναστευτικών ομάδων, μειονοτήτων και κοινοτήτων επάνω στις οποίες βασίζονται οι σύγχρονες πόλεις, ήταν επόμενο να υπάρξει αυξανόμενο ενδιαφέρον για την οικονομική δράση των ομάδων αυτών και τις συνέπειες για τις οικονομίες προέλευσης και υποδοχής τους. Έτσι στο πλαίσιο των migration και ethnicity studies του 20^{ου} αιώνα, βρίσκουμε αξιόλογες μελέτες αναφορικά με το ethnic business και entrepreneurship αλλά και την ethnic economy. Μετά από παρατηρήσεις και μελέτες στο χώρο αυτό θα προτιμήσουμε τον όρο της εθνοτικής οικονομικής δραστηριότητας, το εύρος του οποίου φαίνεται να ανταποκρίνεται στις τέσσερις διαστάσεις του φαινομένου που μας απασχολούν.

Έχοντας την ευκαιρία να συγκρίνουμε τις εθνοτικές οικονομικές δραστηριότητες σε πόλεις όπως η Βιέννη και το Σάλτζμπουργκ, τη Λευκωσία και την Θεσσαλονίκη, “καταλήξαμε” σε τέσσερα “ενεργειακά πεδία” από τα οποία μεμονωμένα, σε συνδυασμούς αλλά και ταυτόχρονα, μπορεί να προέρχεται εθνοτική οικονομική δραστηριότητα.

1. Όταν άνθρωποι κάποιας εθνοτικής προέλευσης, δηλαδή μέλη μιας εθνοπολιτισμικής κοινότητας της χώρας, ή παλιννοστήσαντες Έλληνες από τη συγκεκριμένη περιοχή, δραστηριοποιούνται ως επιχειρηματίες ή επενδυτές αλλά και σημαντικά στελέχη επιχειρήσεων καθώς και περιπτώσεις όπου μεγάλοι αριθμοί των συνεργατών έχουν όμοια εθνοτική προέλευση, τότε λέμε ότι έχουμε εθνοτική οικονομική δραστηριότητα στο πλαίσιο μιας επιχείρησης ή ενός ολόκληρου τομέα της οικονομίας σε πιο σπάνιες περιπτώσεις.
2. Όταν προϊόντα κάποιας συγκεκριμένης εθνοτικής προέλευσης γίνονται αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης είτε από μέλη της ίδια εθνοτικής ομάδας ανθρώπων είτε από άλλους, ντόπιους ή άλλων εθνοτικών ομάδων, τότε λέμε ότι έχουμε εθνοτική οικονομική δραστηριότητα βασισμένη σε εθνοτικά προϊόντα είτε είναι αγροτικά και βιομηχανικά είτε υπηρεσίες.

3. Όταν κεφάλαια ανθρώπων κάποιας εθνοτικής κοινότητας της χώρας ή επενδυτικών φορέων του εξωτερικού, επενδύονται σε εθνοτικά χαρακτηρισμένες αλλά και όχι επιχειρηματικές δραστηριότητες τότε μιλάμε συνήθως για εθνοτικές επενδύσεις, οι οποίες ενίοτε χαρακτηρίζονται και “ξένες” αλλά και “διεθνείς”.
4. Όταν εικόνες δημιουργούν έναν εθνοτικό συνειρμό για μια οικονομική δραστηριότητα όπως μια εθνοτική εντύπωση, ένας μύθος, ένα στερεότυπο, ένα όνειρο, μια μνήμη, τότε δημιουργείται η αίσθηση του εθνοτικού προϊόντος και της ανάλογης προέλευσης, ενώ είναι δυνατόν να μην συντρέχει κανένας από τους παραπάνω παράγοντες. Η μόδα του ethnic θα μπορούσε να αποτελέσει ένα καλό παράδειγμα για την τέταρτη αυτή κατηγορία εθνοτικής οικονομικής δραστηριότητας, που επιβάλλεται να συνδεθεί με τις life style βάσεις της σύγχρονης κοινωνίας.

2. Περιπτώσεις εθνοτικής οικονομικής δραστηριότητας στη Θεσσαλονίκη

Περισσότερες από 50 εθνοτικές ομάδες έχουν σταθερή παρουσία στην πόλη της Θεσσαλονίκης που συνδέονται και με εθνοτικές οικονομικές δραστηριότητες κυρίως της πρώτης κατηγορίας (των ανθρώπων) ενώ παράλληλα βρίσκουμε εθνοτικά προϊόντα, κεφάλαια και εικόνες. Επιλέξαμε 12 εθνοτικές κοινότητες από τις πιο δραστήριες, τις πιο πολυπληθείς, τις πιο ιστορικές αλλά και ορισμένες πολλά υποσχόμενες για το μέλλον. Έτσι επικεντρωθήκαμε στην Αλβανική, την Αμερικανική, την Αρμενική, τη Βρετανική, τη Γερμανική, τη Γεωργιανή, την Ισραηλιτική, την Ιταλική, τη Κινεζική, τη Κυπριακή, τη Νιγηριανή και τη Ρωσική. Η αλφαβητική παρουσίαση θέλει να τονίσει ότι δεν υπάρχει καμία διάθεση σύγκρισης ή ιεράρχησης των παραδειγμάτων αφού κάθε εθνοτική παρουσία είναι μοναδική, η κάθε μία για τους δικούς της ξεχωριστούς λόγους.

2.1 Ελληνο – Αλβανική Οικονομική Παρουσία

Η σημερινή αλβανική παρουσία των περίπου 130.000 ανθρώπων στη Θεσσαλονίκη μας θυμίζει τον υπολογισμό από

τον πρόξενο Azasy των Αλβανών βιοτεχνών της πόλης το 1779 σε 4000, ενώ παράλληλα αναφέρεται να απασχολούνται κυρίως ως στρατιώτες – μισθοφόροι αλλά και ως εισπράκτορες κρατικών φόρων (Σβωρώνος, 1996: 27).

Στις αρχές του 21ου αιώνα την ελληνο – αλβανική κοινότητα της Θεσσαλονίκης αποτελούν: οι από αιώνες εγκατεστημένοι στην πόλη Αρβανίτες, οι Βορειοηπειρώτες ομογενείς πρόσφυγες των απολυταρχικών καθεστώτων του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα, ενώ μετά το άνοιγμα των συνόρων το 1989 έχουμε έντονη παρουσία Αλβανών μεταναστών εργασίας, ελλήνων Ομογενών από περιοχές της Νότιας Αλβανίας, καθώς και Βλάχων από τα ίδια μέρη. Τα κυριότερα αίτια μετανάστευσης είναι η παλιννόστηση, οικογενειακοί καθώς και οικονομικοί λόγοι.

Ανάλογα με το επίπεδο μόρφωσης, τον τόπο προέλευσης, την εθνοτική καταγωγή, το χρόνο διαμονής στην πόλη, το νομικό καθεστώς παραμονής, τις προγενέστερες επαγγελματικές εμπειρίες και την προσωπικότητα των ανθρώπων, βρίσκουμε ορισμένα μέλη της πολυπληθέστατης ελληνο – αλβανικής κοινότητας της Θεσσαλονίκης και ως επιχειρηματίες όπως: έμποροι, βιοτέχνες έτοιμου ενδύματος, ασφαλιστές, εκδότες εφημερίδων ή και περιοδικών, βιβλιοπώλες, μεταφραστές και τεχνικοί. Τέλος, στο χώρο της εστίασης συναντάμε αλβανούς ως ιδιοκτήτες καφετεριών και μικρών οβελιστηρίων. Υπό εγκατάσταση βρίσκεται η Αμερικανική Τράπεζα της Αλβανίας η οποία ετοιμάζεται να ανοίξει δύο υποκαταστήματα στην πόλη.

Η περιοχή καταγωγής των επιχειρηματιών είναι συνήθως από την Νότιο Αλβανία, το θρήσκευμα κυρίως ορθόδοξο χριστιανικό αλλά και με κάποιους μουσουλμάνους. Στις αρχές του 2006 ο αριθμός των ελληνο – αλβανικών επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης πρέπει να ξεπερνά τις 20.

Τα αρνητικά στερεότυπα και οι προκαταλήψεις απέναντι στον “δύσκολο και επίμονο” γείτονα, ξεπερνιούνται μέσα στην δεύτερη δεκαετία των μεταναστευτικών κυμάτων, καθώς τονίζονται όλο και περισσότερο το φιλότιμο και η εργατικότητα των νεοφερμένων κατοίκων της πόλης. Τα θετικά χαρακτηριστικά, η σταδιακή καλύτερευση της εικόνας, η ομαλοποίηση της πολιτικής ζωής της γείτονος και η εντατικοποίηση των ελληνο – αλβανικών οικονομικών

σχέσεων υπόσχεται και θετική ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο της ελληνο – αλβανικής κοινότητας.

2.2 Ελληνο – Αμερικανική Οικονομική Παρουσία

Στη Θεσσαλονίκη, εδώ και δεκαετίες, συναντάμε έντονη κινητικότητα της ελληνοαμερικανικής κοινότητας. Με περισσότερα των 2000 εγγεγραμμένων μελών, η ελληνοαμερικανική κοινότητα της Θεσσαλονίκης, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης. Η οικογένεια και ο γάμος, οι συγγενείς, η παλιννόστηση αλλά και επιχειρηματικές προτάσεις και πρωτοβουλίες, είναι οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους βρίσκονται στην πόλη της Θεσσαλονίκης τα μέλη της Ελληνο-αμερικανικής κοινότητας. Διατηρώντας είτε την ελληνική είτε την αμερικανική ή κάποιες φορές και διπλή υπηκοότητα, είναι χριστιανοί ορθόδοξοι στην πλειονότητά τους, έχουν υψηλή επαγγελματική κατάρτιση τόσο σε τεχνικούς όσο και σε οικονομικούς επαγγελματικούς τομείς, έχοντας την ίδια στιγμή, υψηλό εκπαιδευτικό υπόβαθρο. Στην πλειονότητά τους, προέρχονται από πόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ωστόσο, δεν απουσιάζουν και περιπτώσεις ανθρώπων που κατάγονται από Ευρωπαϊκές χώρες.

Τους συναντάμε να δραστηριοποιούνται τόσο στον τομέα της εκπαίδευσης – είτε λειτουργώντας φροντιστήρια εκμάθησης της γλώσσας, είτε ιδρύματα όπως η “Αμερικανική Γεωργική Σχολή” (American Farm School), το “American College of Thessaloniki – A.C.T.”, το “New York College – N.Y.C.” – όσο και στον τομέα του εμπορίου αλλά και των υπηρεσιών, με αξιοσημείωτα παραδείγματα, τις αντιπροσωπίες αυτοκινητοβιομηχανιών και τα κέντρα εστίασης και ψυχαγωγίας, όπως τα “TGI Friday’s”, τα “Ruby Tuesday”, τα “Applebee’s”, τα “McDonalds” και εταιρίες όπως η Pepsi, η Coca Cola, η 3E. Φυσικά δεν θα μπορούσαν να παραληφθούν τα “Village Cinemas”, η αλυσίδα “Hyatt” με το “Hyatt Regency Casino”, το “Holiday Inn”, ενώ πληθώρα άλλων επιχειρήσεων είναι παρούσες στην αγορά της πόλης, όπως οι Nautica, Timberland, Gant, Harley Davidson, Haagen Danz, Pfizer και πολλές άλλες, καλύπτοντας κατ’ αυτό τον τρόπο το σύνολο σχεδόν του αγοραστικού κοινού της Θεσσαλονίκης ως target group.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων οι πόροι χρηματοδότησης είναι ίδιοι, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το Ελληνο – Αμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο. Στο πλαίσιο αυτά, θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στην επιχειρηματική δραστηριότητα της ελληνο – αμερικανικής κοινότητας και η εμπορική τράπεζα Citibank και φυσικά ο Τραπεζικός Οργανισμός American Express.

Αναφορικά με την τοπική κοινωνία, οι επιχειρηματίες της ελληνο – αμερικανικής κοινότητας, αισθάνονται ικανοποιητικά ενταγμένοι, τόσο στην κοινότητά τους, όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον της πόλης της Θεσσαλονίκης. Σημαντική συμβολή στην ένταξή τους στα ευρύτερα κοινωνικά, διαδραματίζουν οι σύλλογοι και τα ιδρύματα που έχουν ιδρύσει και λειτουργούν, όπως τα “Propeller”, “Rotary” και “International Women’s Organization of Greece”, αλλά και η Χ.Α.Ν.Θ. (Χριστιανική Αδελφότητα Νέων Θεσσαλονίκης), με την πλούσια αθλητική, καλλιτεχνική και επιστημονική προσφορά της στην πόλη, ενώ είναι έντονη η παρουσία των Αχέπανς στον τομέα της ιατρικής.

2.3 Ελληνο - Αρμενική Οικονομική Παρουσία

Η αρμενική κοινότητα είναι μια από τις πιο δυναμικές, πολυάριθμες και καλά οργανωμένες κοινότητες της Θεσσαλονίκης. Αριθμεί περίπου 4.000 – 5.000 μέλη, ενώ υπολογίζεται ότι ο συνολικός αριθμός των Αρμενίων της Βορείου Ελλάδος κυμαίνεται στους 15.000. Οι κυριότεροι λόγοι μετανάστευσης των Αρμενίων στη Θεσσαλονίκη χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τους πολιτικούς (λόγω της γενοκτονίας των Αρμενίων) και τους οικονομικούς. Οι πολιτικοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη περίπου από το 1922 μέχρι το 1924 ενώ το πρώτο κύμα των οικονομικών μεταναστών ξεκίνησε μετά την κατάρρευση της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης (1991-1992) και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Στην Αρμένικη κοινότητα καταγράφονται οκτώ (8) σύλλογοι: “Αρμένικος Σταυρός Ελέους Μακεδονίας-Θράκης”, “Γενική Αρμένικη Ένωση Αγαθοεργίας”, την “Αρμένικη Νεολαία Ελλάδος”, την “Ένωση Αρμενίων Αθλητών Θεσσαλονίκης”, τον Πολιτιστικό Σύλλογο “Χαμασκαϊν”, την οργάνωση “Φίλων της Αρμενίας και του Καρμπάχ” “Εφορία της Αρμενικής Εκκλησίας” και “Ένωση

Κυριών”. Στη κοινότητα λειτουργεί και μονοήμερο δημοτικό αρμένικο σχολείο καθώς και η αρμένικη εκκλησία.

Η Αρμένικη επιχειρηματικότητα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα επαγγελμάτων, όπως επιχειρηματίες, γιατροί, βιοτέχνες, έμποροι, και κατασκευαστές. Συγκεκριμένα η επιχειρηματικότητα των παλαιών Αρμενίων διακρίνεται σε κλάδους, όπως η χρυσοχοΐα, η ραπτική, η υποδηματοποιία, το εμπόριο καφέ καθώς και ξηρών καρπών και το εμπόριο τέχνης. Ενώ οι σύγχρονοι οικονομικοί μετανάστες εμφανίζονται κυρίως ως ηλεκτροτεχνίτες, οικιακές βοηθοί, εργαζόμενοι στον κατασκευαστικό τομέα και αλλού, χωρίς να αποκλείουμε και τις παραπάνω κατηγορίες. Η αρμενική επιχειρηματικότητα είναι διαδεδομένη σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης και σε περιπτώσεις όπως τουριστικά γραφεία, εμπόριο τροφίμων και ποτών καθώς και έργων τέχνης διακρίνουμε την ύπαρξη παγκόσμιων επιχειρηματικών δικτύων της αρμενικής διασποράς.

Η πόλη της Θεσσαλονίκης αποδεδειγμένα έχει αποδεχτεί την αρμένικη κοινότητα, εξαλείφοντας με τον καιρό διάφορα στερεότυπα από το λεξιλόγιό της. Η εικόνα της αρμενικής επιχειρηματικότητας συμβαδίζει με μια πολύ καλή φήμη που φρόντισαν να δημιουργήσουν οι παλαιοί Αρμένιοι, γεγονός για το οποίο τους ευγνωμονούν οι νεότεροι. Με τη σειρά τους και οι ίδιοι Αρμένιοι επιχειρηματίες είναι σε μεγάλο βαθμό ικανοποιημένοι για την μέχρι τώρα πορεία τους και παρ’ όλες τις δυσκολίες που κατά διαστήματα προέκυψαν αισιοδοξούν για το μέλλον.

Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικές επιχειρήσεις όπως: Τουριστικά γραφεία (Παλατζιάν)/Γκαλερί (Καλφαγιάν)/Κοσμηματοπωλεία (Χοβίκ)/Κάβα ποτών (D.A.D.)/IMPROTEXAG/Εμπορία ξηρών καρπών (Εσπερος)/Ψυχαγωγικό κέντρο (Αραράτ)/ενώ στα ελεύθερα επαγγέλματα ξεχωρίζουν τα ιατρικά.

2.4 Ελληνο – Βρετανική Οικονομική Παρουσία

Η Μεγάλη Βρετανία, είναι μία χώρα που παρουσιάζει έντονη επιχειρηματικότητα, αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς και κινείται σύμφωνα με τις νέες τάσεις στην αγορά. Η κοινότητα της Θεσσαλονίκης, αριθμεί περίπου 1.000 Βρετανούς, ενώ στο πολλαπλάσιο ανέρχονται οι παλιννοστή-

σαντες Έλληνες μετανάστες εκπαίδευσης απόφοιτοι γνωστών βρετανικών πανεπιστημίων.

Η επιχειρηματικότητά της έχει επεκταθεί σε πολλές αγορές του εξωτερικού, ακολουθώντας πολιτικές εξαγορών και συγχωνεύσεων. Οι κυριότεροι τομείς στους οποίους συναντούμε Βρετανική παρουσία είναι ο κατασκευαστικός κλάδος (με συμμετοχή και στην κατασκευή της Εγνατίας Οδού, ενώ βρετανική είναι και η KBR, που έχει αναλάβει το management της Εγνατίας Οδού), οι τραπεζικές υπηρεσίες (με εξέχον παράδειγμα τον Τραπεζικό Όμιλο HSBC), ο τομέας των τηλεπικοινωνιών και της κινητής τηλεφωνίας (με την γνωστή εταιρεία παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών Vodafone) και κυρίως στον εκπαιδευτικό τομέα με παραδείγματα τα DEI, ICBS και τα πανεπιστήμια KINGSTON και SHEFFIELD. Συναντάμε ακόμη εταιρίες παροχής υπηρεσιών Ποιοτικού Ελέγχου και Συμβουλευτικής Επιχειρήσεων (όπως η εταιρεία HYPHEN). Συναντούμε και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών marketing και διαφήμισης, εκπόνησης ερευνών αγοράς, δημιουργικού, και επιχειρηματικού στρατηγικού σχεδιασμού όπως η Ked Shift e-media. Τέλος, στον τομέα των εισαγωγών βρετανικών προϊόντων περίοπτη θέση είχαν πάντα τα αυτοκίνητα, ενώ εκτός συναγωνισμού βρίσκεται η Ελλάδα όσον αφορά την προτίμηση του Scotch Whisky.

2.5 Έλληνο – Γερμανική Οικονομική Παρουσία

Η ελληνο – γερμανική κοινότητα της Θεσσαλονίκης που αριθμεί σήμερα περίπου 6.000 μέλη, έχει στην πόλη, μία παρουσία τουλάχιστον τριών αιώνων, καθώς ήταν μαζί με τους Αυστριακούς από τους τελευταίους ξένους εμπόρους που εμφανίστηκαν σε αυτή, όπως μας πληροφορεί ο Νίκος Σβορώνος (1996: 211). Μεταξύ του 1870 και 1940 συναντάμε έξι γερμανικές παρουσίες σε μετοχές και ομόλογα της εποχής όπως αναφέρουν οι Γιάννης Μέγας και Δημήτρης Τακάς (2001), ενώ οι ιστορικοί Ευάγγελος Χεκίμογλου και Ευφροσύνη Ρούπα (2000) διαπιστώνουν την πρώτη εμφάνιση της Γερμανίας στη Δ.Ε.Θ. το έτος 1936.

Στη σύγχρονη σύνθεση των μελών της ελληνο – γερμανικής κοινότητας της πόλης κυριαρχούν οι παλινοστούντες Έλληνες που είχαν πολυετή παρουσία στη Γερμανία είτε για

λόγους εργασίας είτε για λόγους σπουδών ακολουθούμενοι από τις/τους συντρόφους τους που παντρεύτηκαν ενώ υπάρχει και η κατηγορία των γερμανών/γερμανίδων που βρίσκονται στη Θεσσαλονίκη για εργασιακούς λόγους. Σημαντική φορέας της ελληνο – γερμανικής παρουσίας εκτός του γερμανικού προξενείου και του Ινστιτούτου Goethe είναι και η Γερμανική Σχολή Θεσσαλονίκης που είχαν ιδρύσει αρχικά αυστριακοί τεχνίτες της εταιρείας που κατασκεύασε τη σιδηροδρομική γραμμή στη Μακεδονία. Δυναμική είναι η παρουσία και το έργο της Γερμανόφωνης Προτεσταντικής Εκκλησίας στη Θεσσαλονίκη, ενώ στο χώρο της κοινωνικής πολιτικής κινείται το Κέντρο Συμπαράστασης Παλιννοστούντων. Το Ίδρυμα DAAD, ο Σύλλογος Ελλήνων Ιατρών Σπουδασάντων στη Γερμανία και ο Σύλλογος Παλιννοστούντων ‘Στουτγκάρδη’, ολοκληρώνουν την εικόνα των κοινωνικών θεσμικών φορέων της κοινότητας.

Οι επιχειρήσεις και τα προϊόντα που προωθούνται στο πλαίσιο της ελληνο – γερμανικής κοινότητας της πόλης κινούνται γύρω από τον πολιτισμό και τη γνώση, την επιστήμη και την τεχνολογία, τη φιλοξενία και τον τουρισμό, τη διατροφή και την εστίαση, την υγεία και την ομορφιά, την ένδυση και τον οικιστικό εξοπλισμό καθώς και τα πολυκαταστήματα και τα εμπορικά κέντρα.

Έτσι συναντάμε ελληνο – γερμανικές οικονομικές δραστηριότητες κάθε τύπου και συνδυασμού ως φροντιστήρια γερμανικής γλώσσας και βιβλιοπωλεία, αντιπροσωπείες γνωστών αυτοκινητοβιομηχανιών της Γερμανίας αλλά και ηλεκτρικών ειδών κάθε μορφής, ξενοδοχεία και τουριστικά γραφεία με γερμανικούς προορισμούς, διάφορα εστιατόρια αλλά κυρίως μπιραρίες και τρόφιμα, διαγνωστικά κέντρα, φάρμακα, παραφαρμακευτικά προϊόντα και πολλά αναγνωρισμένα και αναγνωρίσιμα καλλυντικά, χαρακτηριστικό που ισχύει και για φίρμες ένδυσης, αθλητισμού αλλά και εξοπλισμού της κουζίνας και της τραπεζαρίας, ενώ είναι αδύνατο να παραβλέψουμε τη δυναμική παρουσία εμπορικών επιχειρήσεων όπως τα: Lidl, Media Markt, Plus, Praktiker και Quelle, ενώ επίκεινται και νέες αφίξεις.

Η θετική εικόνα για την γερμανική τεχνογνωσία, την επιστημονική εξέλιξη, την τάξη, την καθαριότητα και άλλα χαρακτηριστικά που προσδίνονται στους Γερμανούς, συ-

ντελούν θετικά στην επιχειρηματική παρουσία στην πόλη συμβάλλοντας σε μεγάλο βαθμό στο ξεπέραςμα σοβαρών ιστορικών εμποδίων. Ο μεγάλος αριθμός Ελλήνων που παλιννόστησαν μετά από δεκαετίες στην Ελλάδα από τη Γερμανία ενισχύει τον προσανατολισμό πολλών ανθρώπων στο γερμανικό τρόπο ζωής που κάνει πιο γόνιμο το έδαφος σε ελληνο – γερμανικές συνεργασίες, όπως τον εισπράττουν τα μεγάλα πολυκαταστήματα.

2.6 Έλληνο – Γεωργιανή Οικονομική Παρουσία

Η παρουσία της γεωργιανής κοινότητας στη Θεσσαλονίκη είναι επίσης μία από τις δυνατότερες, μια και αποτελείται περίπου από 63.440 νεοεισαχθέντες μετανάστες τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Τα άτομα της γεωργιανής κοινότητας αποτελούνται από τη μια μεριά από Γεωργιανούς υπηκόους και από την άλλη από Πόντιους της Γεωργίας. Οι κύριοι μεταναστευτικοί λόγοι που τους οδήγησαν να εγκατασταθούν στην Θεσσαλονίκη ήταν: 1) ο εμφύλιος που ξέσπασε στη Γεωργία και που με τη σειρά του επέφερε οικονομική και πολιτική κρίση, καθώς και 2) η κατάρρευση της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., 3) γεγονότα που διόγκωναν συνεχώς το φόβο της ανασφάλειας, την επιδείνωση των συνθηκών εργασίας και φυσικά 4) η παλιννόστηση/ο επαναπατρισμός. Άλλοι λόγοι, όχι λιγότερο σημαντικοί ήταν: 5) η αναζήτηση μιας καλύτερης μοίρας και 6) ενός καλύτερου μέρους για την σωστή ανατροφή των παιδιών τους. Το “Κεντρικό Όργανο Διοίκησης”, της Κοινότητας αποτελείται από μια επιτροπή οκτώ (8) ατόμων, ενώ μερικοί από τους συλλόγους της κοινότητας είναι: ο “Σύλλογος Ομογενών από τη Γεωργία”, ο “Σύλλογος Λύρα”, ο “Σύλλογος Ομογενών από τη “Τιφλίδα”” καθώς και το χορευτικό συγκρότημα “Αργώ”. Μια από τις δραστηριότητες της κοινότητας είναι η λειτουργία του Γηροκομείου για τα μέλη της κοινότητας καθώς και του Ραδιοφωνικού σταθμού ‘Ράδιο Ακρίτες’.

Στο θέμα της εκπαίδευσης, η πλειοψηφία των ανθρώπων που γεννήθηκαν, έζησαν και μεγάλωσαν στη Γεωργία, σπούδασαν και δούλεψαν πάνω στο αντικείμενο της εκπαίδευσης τους αποκτώντας μια ειδικότητα την οποία εδώ δε μπορούν να ασκήσουν εύκολα. Οι διαδικασίες για τη αναγνώριση του πτυχίου γίνονται ολοένα και δυσκολότερες,

πόσο μάλλον όταν πρόκειται για μετανάστες με ελάχιστη έως και μηδενική γνώση των ελληνικών.

Έτσι για αυτούς που δε τα κατάφεραν, καταφεύγουν μεταξύ άλλων λύσεων και σε αυτή της επιχειρηματικότητας. Τα αίτια ποικίλουν και είναι η αγάπη για το επάγγελμα, αλλά κυρίως το αίσθημα ασφάλειας, ο φόβος για ανεργία, η αξιοπρέπεια, η αποφυγή καταπίεσης, η απόκτηση ανεξαρτησίας, η αύξηση εισοδήματος, η βοήθεια οικογένειας από τη χώρα προέλευσης, η έγνοια για το μέλλον των παιδιών τους. Αξίζει να σημειωθεί πως στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια δίνονται ευκαιρίες ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας γιατί χορηγούνται δάνεια (για ειδικές κατηγορίες ομογενών και όχι μόνο), αναπτύσσονται νέοι κλάδοι στις επιχειρήσεις, αξιοποιούνται επιδοτούμενα ευρωπαϊκά προγράμματα, αλλά παρ' όλα αυτά δε πρέπει να ξεχνάμε και τα πολλά εμπόδια, όπως η γραφειοκρατία, τα νομικά κωλύματα, τα υπέρογκα έξοδα, η εύρεση τοποθεσίας, καθώς και ο μεγάλος ανταγωνισμός. Διακρίνουμε την παρουσία της γεωργιανής επιχειρηματικότητας κυρίως στον δευτερογενή και τριτογενή κλάδο και σε τομείς όπως: περίπτερα, εστιατόρια, μικροπωλητές σε λαϊκές αγορές, χρηματοοικονομικές και δομικές επιχειρήσεις, τουριστικά και μεταφραστικά γραφεία, υποδηματοποιία, κέντρα ψυχαγωγίας, κομμωτήρια.

Πολλές από τις επιχειρήσεις είναι ή γίνονται στη πορεία οικογενειακές. Οι συνήθεις τρόποι χρηματοδότησης είναι το ατομικό ιδρυτικό κεφάλαιο, με λίγες εξαιρέσεις των τελευταίων χρόνων σε δάνεια τραπεζών και επιχορηγήσεις ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Το target group στο οποίο απευθύνεται η γεωργιανή επιχειρηματικότητα είναι γενικής φύσεως με μοναδική εξαίρεση περιπτώσεις καταστημάτων εμπορίας γεωργιανών προϊόντων που δεν αποκλείουν τους υπολοίπους, απλώς προτιμώνται κυρίως από τους ίδιους.

Το μέλλον για τη γεωργιανή επιχειρηματικότητα βρίσκεται σε καλή σχετικά πορεία, αφού οι επιχειρήσεις γίνονται ολοένα και περισσότερο αποδεκτές, έχουν επιτυχία και οι ίδιοι οι επιχειρηματίες είναι ευχαριστημένοι για την μέχρι τώρα πορεία τους.

Ενδεικτικά παραθέτουμε ορισμένες γεωργιανές επιχειρήσεις της Θεσσαλονίκης: Εφημερίδες, Ταβέρνες-Εστιατόρια ("Καύκασος", "Νταΐσι", Τιφλίδα), mini market ("Arbat"),

Ταξιδιωτικά Γραφεία (“Baglaridis Tours”, “Trialeti”, “Valida Tours”), Φούρνοι (“Φούρνος της Γειτονιάς), Εργαστήρια Κοπτικής Ραπτικής (“Ρίτα”), Εργολαβικά Γραφεία (“Αβραμίδης Ο.Ε.”), Μεταφραστικά Γραφεία (“Φιλιπίδου”), Βιβλιοπωλεία (“Αβρόρα”).

2.7 Έλληνο – Ισραηλιτική Οικονομική Παρουσία

Άλυτο μέχρι σήμερα πρόβλημα των ιστορικών παραμένει ο ακριβής χρόνος εγκατάστασης Εβραίων για πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη. Ενώ κάποιοι επιστήμονες μεταξύ των οποίων και ο Απόστολος Βακαλόπουλος, πιστεύουν στην Εβραϊκή παρουσία στην πόλη από την εποχή ίδρυσής της το 315 π.Χ., ενώ άλλοι ερευνητές προτείνουν το 140 π.Χ. ή το 10 μ.Χ. με αποτέλεσμα τη μαρτυρία του 50 μ.Χ. ότι ο Απόστολος Παύλος δίδαξε για τρία συνεχόμενα Σάββατα σε συναγωγή της πόλης. Γεγονός είναι ότι η ιστορία και η καθημερινή ζωή της πόλης, είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την εβραϊκή παρουσία στα πνευματικά, πολιτικά και οικονομικά δρώμενα του τόπου.

Οι διασωθέντες από το Ολοκαύτωμα Ισραηλίτες της Θεσσαλονίκης ήταν λιγότερο από 2000 ενώ η μετανάστευση σε Η.Π.Α. και Ισραήλ τις επόμενες δεκαετίες συντέλεσε στο να μην υπερβαίνουν τους 1.000 στις αρχές του 21ου αιώνα. Παρόλη τη δραματική μείωση του πληθυσμού της, η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης κατάφερε να αναδιοργανώσει στο πλαίσιο του δυνατού τις θεσμικές δομές της, όπως Συναγωγή, Διοίκηση, Δημοτικό Σχολείο, Νηπιαγωγείο, Κατασκηνώσεις, Κέντρο Νεολαίας, Γηροκομείο, νέο Νεκροταφείο, καθώς και ένα εξαιρετικό Μουσείο Εβραϊκής παρουσίας στη Θεσσαλονίκη από το 1997, ενώ διατηρήθηκαν ορισμένα, αντιπροσωπευτικά για την αισθητική τους, αρχιτεκτονικά μνημεία όπως κάποιες ιστορικές βίλες της οδού Β. Όλγας.

Με βάση τον τόπο αρχικής καταγωγής η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης αποτελείται μεταξύ άλλων από: Σεφαραδίτες (Ισπανοεβραίους), Ασκεναζίμ (μεσοευρωπαίους), Ρωμανιώτες (ελλαδίτες ισραηλιτικής πίστης) καθώς και Εβραίους ισραηλινής καταγωγής, που μετανάστευσαν πρόσφατα στην πόλη.

Ανάλογα με τον ιστορικό χρόνο παρουσίας τους: τις 2

χιλιετίες των Ρωμανιωτών, τους 5 αιώνες των Σεφαραδιτών και Ασκεναζίμ καθώς και τις λίγες δεκαετίες των Ισραηλινών μπορούν οι επιχειρηματικές δραστηριότητες να χωριστούν σε δύο μεγάλες ομάδες, των established και των newcomers – κατά τον Norbert Elias – και εκείνη των πιο πρόσφατα εγκατεστημένων Ισραηλινών, αν δεν ανήκουν στην κατηγορία των “ιπτάμενων” επιχειρηματιών που μοιράζονται το χρόνο τους μεταξύ Ισραήλ, Ελλάδας και τον υπόλοιπο κόσμο.

Τα μέλη της ιστορικότερης εθνοπολιτισμικής κοινότητας της Θεσσαλονίκης που κατά καιρούς ξεπερνούσε σε πληθυσμό το 1/3 των κατοίκων της πόλης, συναντούνται σήμερα στο δευτερογενή τομέα σαν παραγωγοί υφασμάτων, σε κατασκευαστικές επιχειρήσεις, αλλά και στο χώρο της φιλοξενίας και της ταξιδιωτικής βιομηχανίας. Ο δυνατός τομέας όμως είναι ο τριτογενής με παρουσίες στα χρηματοπιστωτικά και ασφαλιστικά αλλά και στα θέματα ασφάλειας, τα ελεύθερα επαγγέλματα των γιατρών και των δικηγόρων αλλά και στο εμπόριο ειδών ένδυσης και καλλυντικών, φωτογραφικών ειδών και χρωμάτων, του βιβλίου και των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών.

Τέλος, ανάμεσα στους ελληνο – ισραηλινούς, της Θεσσαλονίκης βρίσκουμε κατασκευαστές οφθαλμολογικού υλικού και καλλιεργητές διακοσμητικών φυτών αλλά και αντιπροσώπων προϊόντων όπως θερμοσίφωνες, λάδια αυτοκινήτου, γεωργικά μηχανήματα και λιπάσματα.

Με ευκαιρία τα παραπάνω πρέπει να έχουμε στη σκέψη μας και τις ευθύνες που υπάρχουν για όσους ασχολούμαστε με την εθνοτική επιχειρηματικότητα ώστε να αποφεύγουμε τις υπερβολικές παρουσιάσεις για να προλαμβάνονται τα πολύ φυσικά μέχρι ενός σημείου συναισθήματα ζήλιας και φθόνου που αν αφεθούν ανεξέλεγκτα μπορούν να προκαλέσουν εκτός από εκφράσεις θαυμασμού και μίμησης, από αρνητικές προκαταλήψεις και στερεότυπα, μέχρι ρατσισμό και μισαλλοδοξία. Η οικονομική ιστορία είναι γεμάτη από παραδείγματα και δεν είναι τυχαίο ότι τα θυμηθήκαμε σε αυτό εδώ το σημείο.

2.8 Ελληνο – Ιταλική Οικονομική Παρουσία

Με το μεσογειακό ταμπεραμέντο να διακρίνει και την επι-

χειρηματική δραστηριότητά τους και να αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους, συναντούμε περισσότερα των 800 μελών στην ελληνο – ιταλική κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Η γειτνίαση των δύο μεσογειακών χωρών, το ικανοποιητικό επίπεδο ζωής στην ελληνική επικράτεια και η γνώση της ελληνικής κουλτούρας, οδηγούν τους Ιταλούς επιχειρηματίες σε δραστηριοποίηση στην Ελλάδα. Σημαντικός αριθμός των Ιταλών επιχειρηματιών, καταλήγουν στην Ελλάδα, ύστερα από γάμο με έλληνα ή ελληνίδα σύζυγο. Προέρχονται από διάφορες πόλεις, από κάθε γωνιά της Ιταλίας και σχεδόν στο σύνολό τους, είναι καθολικοί το θρήσκευμα.

Το επίπεδο εκπαίδευσης τους, είναι υψηλό και πολλοί εξ' αυτών έχουν ειδικευτεί σε τομείς της μηχανικής (μηχανολόγοι μηχανικοί και μηχανολόγοι ηλεκτρολόγοι – ηλεκτρονικοί) αλλά και της οικονομίας και άλλων επιστημών. Η επαγγελματική τους κατάρτιση, δεν ακολουθεί πάντα τον εκπαιδευτικό προσανατολισμό τους, καθώς πολλοί ασχολούνται με υπηρεσίες διατροφής (Mare e Monti, Pazza Pasta, La Pasteria, Tratoria, Enoteca κ.ά.), ενώ βρίσκουμε να δραστηριοποιούνται και σε υπηρεσίες εκμάθησης της γλώσσας, χωρίς όμως να απουσιάζουν και οι περιπτώσεις δραστηριοποίησης σε τομείς όπως η ένδυση, η βιομηχανία και εμπορία επίπλων και οι αντιπροσωπίες αυτοκινητοβιομηχανιών. Αξίζει εδώ να σημειωθεί, ότι πολλά κτίρια της πόλης της Θεσσαλονίκης, σχεδιάστηκαν από Ιταλούς αρχιτέκτονες, όπως το Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης, η Villa Bianca και άλλα κτίρια.

Στην ανάπτυξη της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας, τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, είναι η γραφειοκρατία και το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας, ενώ σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται έλλειψη ικανών εξειδικευμένων συνεργατών. Παρά τα εμπόδια αυτά, στην πλειονότητά τους, οι Ιταλοί επιχειρηματίες, είναι ευχαριστημένοι από τη δραστηριότητά τους. Θα επέλεγαν μάλιστα το ίδιο ακριβώς επάγγελμα, στην περίπτωση που τους παρεχόταν η δυνατότητα να ξεκινήσουν την επιχειρηματική τους δράση από την αρχή.

Όσον αφορά τα περιθώρια εξέλιξης, οι περισσότεροι εκ των Ιταλών επιχειρηματιών, αντιμετωπίζουν μάλλον με απαισιοδοξία το ζήτημα, καθώς δεν προβλέπουν στην πρά-

ξη, ιδιαίτερες προοπτικές βελτίωσης των κρατούντων καταστάσεων και δεδομένων, στον επαγγελματικό χώρο και κλάδο που δραστηριοποιούνται. Σημαντικό ρόλο στην διαδικασία ένταξης των Ιταλών πολιτών, διαδραματίζουν τόσο το Προξενείο, όσο και το Ελληνο – Ιταλικό Εμπορικό Επιμελητήριο αναφορικά με θέματα επιχειρηματικότητας. Στο ευρύτερα κοινωνικό επίπεδο, και στους τομείς εκπαίδευσης και κατάρτισης, το Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο, αποτελεί άλλον ένα σύνδεσμο μεταξύ κοινότητας και τοπικής κοινωνίας καθώς ασχολείται με πολιτιστικά θέματα, ενώ σύλλογοι όπως ο “Συμπαραστατικός, μορφωτικός και ψυχαγωγικός σύλλογος A.R.C.A.D.I.” και ο “A.D.L.T.” συμβάλλουν με τον δικό τους τρόπο. Οι σύλλογοι, με διοργάνωση εκδηλώσεων αλλά και με την παροχή κάθε είδους στήριξη, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινότητας, προωθώντας την ιδέα επιμόρφωσης των μελών της κοινότητας με την συνεργασία διαφόρων φορέων, όπως τα μαθήματα ελληνικής γλώσσας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ενώ σημαντικός είναι και ο ρόλος του Τμήματος Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής σχολής του Α.Π.Θ.

2.9 Ελληνο – Κινεζική Οικονομική Παρουσία

Η ελληνο – κινεζική κοινότητα της Θεσσαλονίκης παρουσίασε μέσα στην τελευταία δεκαετία ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση με παράλληλη οικονομική ανάπτυξη δεκαπλασιάζοντας τα μέλη της από περίπου 100 σε 1.000 και δημιουργώντας ανάλογα πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Είναι από τις νεότερες κοινότητες στην πόλη, αποτελούμενη από μετανάστες εργασίας κύρια αλλά και επιχειρηματικότητας, ενώ σπανίζουν οι περιπτώσεις μεικτών γάμων λόγω της πολιτιστικής απόστασης μεταξύ Κινέζων και Ελλήνων

Ένας πρώτος τομέας με τον οποίο ασχολήθηκαν οι Κινέζοι της Θεσσαλονίκης ήταν η εστίαση, με τη δημιουργία οκτώ τουλάχιστον κινεζικών εστιατορίων είτε ως μάγειρες είτε με τον καιρό και ως ιδιοκτήτες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα Beijing, China Town, Fu, Hong Kong, Huang, Shangkai, Taste of Chine, Yasasu.

Ένας δεύτερος τομέας δραστηριοποίησης ήταν το εμπόριο ειδών ένδυσης, τροφίμων, τεχνολογίας και ειδών διακό-

σησης. Οι φθηνές τιμές σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση που υπάρχει προσέφεραν γόνιμο έδαφος στην κινεζική εμπορική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την δημιουργία ανησυχίας στο εγχώριο εμπορο – βιοτεχνικό στοιχείο, που αισθάνεται έντονο τον ανταγωνισμό.

Ένας τρίτος τομέας δραστηριοποίησης είναι ο καθαρά πολιτιστικός που έχει σχέση με τις κινεζικές φιλοσοφίες, αναφορικά με τη ζωή, την υγεία, τη διακόσμηση, τη γυμναστική, τις πολεμικές τέχνες αλλά και την εναλλακτική ιατρική.

Τέλος, ένας τελειώς νέος τομέας δραστηριοποίησης των κινέζων της πόλης ανοίγεται στον τομέα των μεταφορών όπου το λιμάνι της Θεσσαλονίκης ίσως παίξει τον ρόλο πύλης εισαγωγών κινεζικών προϊόντων και εισόδου τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πρόσφατες Σινο – Ελληνικές επαφές σε ανώτατα κυβερνητικά επίπεδα υπόσχονται δυναμικές εξελίξεις για το λιμάνι του Θερμαϊκού.

2.10 Ελληνο – Κυπριακή Οικονομική Παρουσία

Σημαντικός αριθμός προσφύγων από τη μεγαλόνησο, καταφθάνουν στην πόλη της Θεσσαλονίκης, λόγω της Τουρκικής εισβολής στο νησί, προσπαθώντας κατ' αυτό τον τρόπο, να αποφύγουν την έκρυθμη κατάσταση που είχε δημιουργηθεί, ενώ συνδυάζουν την ίδια περίοδο την διεκπεραίωση των σπουδών τους στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της πόλης. Η ανθούσα οικονομία της χώρας και της πόλης κατά την περίοδο εκείνη, προσέλκυσε καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες επίδοξων Κυπρίων επιχειρηματιών.

Ορμώμενοι από κάθε περιοχή της Κύπρου (Λευκωσία, Κερύνεια, Λεμεσό, Αμμόχωστο) και αξιοποιώντας την άνεση που τους εξασφαλίζει η ίδια γλώσσα και οι κοινές ρίζες Κυπρίων και Ελλαδιτών, δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά, τόσο σε εμπορικούς τομείς, όσο σε τομείς παροχής υπηρεσιών, ενώ σημαντικός αριθμός των επιχειρηματιών της κοινότητας, δραστηριοποιούνται και στον τομέα παροχής υπηρεσιών διατροφής.

Οι περισσότεροι των Κυπρίων επιχειρηματιών, με εκπαιδευτικό υπόβαθρο πανεπιστημιακού επιπέδου ή και τεχνικών σχολών, εξειδικεύονται σε τομείς σχετικούς με την δραστηριότητα που αναπτύσσουν. Το θεμελιώδες αίσθημα αξιοπρέπειας και η ανάγκη ανεξαρτησίας και καταξίωσης,

η επιθυμία εκπλήρωσης των στόχων τους και η αύξηση του εισοδήματός τους, κινητοποιούν τους Κύπριους επιχειρηματίες και τους κατατάσσουν μεταξύ των εργατικότερων των επιχειρηματιών των κλάδων τους, όπως τα εκπαιδευτικά φροντιστήρια, οι εμπορικές τράπεζες (Τράπεζα Κύπρου), οι υπηρεσίες αερομεταφορών (Κυπριακές Αερογραμμές – Cyprus Airways), αλλά και κέντρων εστίασης (όπως το Chef Dali), είναι μερικοί μόνο από τους συνηθέστερους επιχειρηματικούς κλάδους που συναντάμε. Μεγάλος αριθμός των επιχειρήσεων, είναι οικογενειακές, αποδεικνύοντας τους ισχυρούς δεσμούς που διατηρούν οι κυπριακές οικογένειες.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων, με ίδια κάλυψη των απαιτούμενων χρηματικών πόρων αλλά και με δανεισμό, οι κύπριοι επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται ανταγωνιστικά στην αγορά της πόλης της Θεσσαλονίκης.

Ωστόσο, η στάση που διατηρούν στο ζήτημα των προοπτικών εξέλιξης, είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική και συγκρατημένη, καθώς δεν αναγνωρίζουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης, λόγω κυρίως των προβλημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν.

Σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη και διατήρηση της δυναμικής επιχειρηματικής δραστηριότητάς τους, αποτελεί η αίσθηση της σχεδόν πλήρους ένταξής τους στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον της πόλης της Θεσσαλονίκης.

2.11 Ελληνο – Νιγηριανή Οικονομική Παρουσία

Η ελληνο – νιγηριανή κοινότητα της πόλης αριθμεί περισσότερους από 500 ανθρώπους από την συγκεκριμένη χώρα που ξεπερνούν το μισό αριθμό μεταναστών από την αφρικανική ήπειρο, έχοντας έτσι την πολυπληθέστερη παρουσία της μαύρης ηπείρου στη Θεσσαλονίκη. Δεύτερη σε μέγεθος είναι η ελληνο – κογκολέζικη κοινότητα της πόλης με πληθυσμό γύρω στους 150 ανθρώπους.

Αιτίες μετανάστευσης των νιγηριανών είναι κυρίως οι πανεπιστημιακές σπουδές αλλά και η μετανάστευση εργασίας, ενώ ορισμένες φορές επιχειρείται ένας πρακτικός συνδυασμός των δύο, για βιοποριστικούς λόγους.

Οι οικονομικές δραστηριότητες τους επικεντρώνονται στο εμπόριο ειδών λαϊκής τέχνης από την Αφρική, ethnic

προϊόντων ένδυσης, καθώς και το παρεμπόριο CD και DVD, ενώ κάνουν αισθητή την παρουσία τους επιχειρήσεις τηλεφωνικής επικοινωνίας με τις χώρες προέλευσης. Τέλος, αποτελεί παρελθόν μία εντυπωσιακή προσπάθεια μιας επιχείρησης σίτισης με την επωνυμία “Africa” που λειτούργησε για μερικά χρόνια στα τέλη της δεκαετίας του ’90, με αρκετή επιτυχία στην περιοχή της οδού Αγίου Δημητρίου.

Κλείνοντας, θα πρέπει να τονιστεί ότι η νιγηριανοί επιχειρηματίες και μικροεπιχειρηματίες της Θεσσαλονίκης παρόλη τη διαφορετικότητά τους, που ορισμένες φορές κινείται στα όρια της νομιμότητας, συγκαταλέγονται στις πιο αγαπητές και αποδεκτές εθνοτικές παρουσίες της πόλης ακόμη και σε παραδοσιακά εθνοτικά επιφυλακτικές πληθυσμιακές ομάδες πολιτών και κρατικών υπαλλήλων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα διακεκριμένου Νιγηριανού διεθνολόγου ο οποίο ίδρυσε Σύλλογο Υποστήριξης Μεταναστών στην Ελλάδα συγκεντρώνοντας για μέλη της Οργάνωσης του ικανό αριθμό μεταναστών από όλες τις κοινότητες της πόλης.

2.12 Ελληνο – Ρωσική Οικονομική Παρουσία

Η ελληνο – ρωσική κοινότητα είναι μια από τις πολυάριθμες της Θεσσαλονίκης και τα άτομα που την αποτελούν είναι από τη μια ελληνορωσικής και από την άλλη ελληνοποντιακής καταγωγής. Μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. η Θεσσαλονίκη άρχισε να υποδέχεται μεγάλα κύματα των μεταναστών για οικονομικούς λόγους όπως φτώχεια και ανεργία, ενώ οι περισσότερες ευκαιρίες που δίνονται άλλωστε στην Ελλάδα είναι και οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους οι ρώσοι μπήκαν στη διαδικασία της μετανάστευσης. Δεν πρέπει να παραλείψουμε και τους κοινωνικούς λόγους όπως είναι ο επαναπατρισμός, η επιστροφή στη γη των προγόνων. Τελευταία η ρωσική κοινότητα ίδρυσε δύο συλλόγους, τον “Κουλτούρα” και τον “Εμιγκρέδες” οι οποίοι οργανώνουν διαφόρων ειδών πολιτιστικές εκδηλώσεις με την υποστήριξη του ρωσικού προξενείου.

Τα άτομα της κοινότητας είναι στην πλειοψηφία τους Χριστιανοί Ορθόδοξοι το θρήσκευμα τους οποίους μπορούμε να διακρίνουμε σε πιστούς του παλαιού και του νέου ημερολογίου, πέραν κάποιων που προσηλυτίστηκαν από

την εκκλησία των μαρτύρων του Ιαχωβά. Ενώ παράλληλα πρέπει να αναφερθεί ένας άγνωστος αριθμός άθεων και αγνωστικιστών που υπάρχουν στη κοινότητα αυτή. Λίγοι είναι αυτοί οι μετανάστες που κατάφεραν να συνεχίσουν κι εδώ την εργασία που έκαναν με βάση τις σπουδές τους στη Ρωσία, οι υπόλοιποι παρ' όλη την μόρφωση, την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν άλλες κατευθύνσεις.

Μία από αυτές είναι και η ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα. Τομέας δύσκολος, και όχι πολύ εύκολα προσβάσιμος αλλά ο συνδυασμός ορισμένων παραγόντων όπως, υπάρχουσα κατάσταση, γλωσσικές γνώσεις, απόκτηση ανεξαρτησίας, φόβος ανεργίας, εξασφαλισμένη πελατεία, μη αναγνώριση του πτυχίου και αξιοπρέπεια, συμβάλουν στην επιλογή αυτής της ενασχόλησης. Σκόπιμο θα είναι να αναφερθούν εκείνες οι περιπτώσεις στις οποίες καταφεύγουν ορισμένοι λόγω της μη ένταξης από την πρώτη στιγμή στην κοινωνία και την αγορά εργασίας και της φαινομενικά ευκολότερης και επικερδέστερης λύσης, όπως το παρεμπόριο σε όλες τις γνωστές διαβαθμίσεις του.

Η ρωσική επιχειρηματικότητα εμφανίζεται στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα, κυρίως στα παρακάτω επαγγέλματα: Τουριστικά γραφεία, mini market, ιατρεία, εστιατόρια και ταβέρνες, λαϊκές αγορές, βιντεοκλάμπ, κομμωτήρια, εργαστήρια κοπτικής-ραπτικής, σαλόνια αισθητικής, μεταφραστικά γραφεία, υποδηματοποιεία, κέντρα ψυχαγωγίας. Για το ξεκίνημα ορισμένων από αυτών των επιχειρήσεων χρησιμοποιείται κυρίως ιδιωτικό κεφάλαιο δηλαδή προσωπικό, οικογενειακό και φιλικό, επιχορηγήσεις του Ο.Α.Ε.Δ. (σε παλαιότερες κυρίως χρονιές) και τελευταία χορηγήσεις δανείων από τράπεζες. Οι παραπάνω επιχειρήσεις απευθύνονται σε όλη την αγορά, απλώς διακρίνουμε ότι σταθεροί πελάτες αυτών είναι κατά προτίμηση τα άτομα της κοινότητας.

Η ρωσική διασπορά κατάφερε να δημιουργήσει ένα ισχυρό δίκτυο επιχειρηματικότητας σε όλο τον κόσμο. Τα τουριστικά γραφεία, τα καταστήματα εμπορίας τροφίμων καθώς και εμπορίας έργων τέχνης (αγιογραφίες), είναι χαρακτηριστικά.

Η ενδεικτική αναφορά ορισμένων ελληνορωσικών επιχειρήσεων είναι επιβεβλημένη: Τουριστικά γραφεία (“Advanced Travellers Club Ε.Π.Ε.”), Ταβέρνες-Εστιατόρια (“Οβελιστήριο”, “Gendelmeni Udatsi”), Βιντεοκλάμπ (“Βίντεο-boom”), Mini markets (“Μόσχα”), Ιατρικά Εργαστήρια, Κομμωτήρια (“Αγάπη”).

3. Τομείς εθνοτικής οικονομικής δραστηριότητας

Σαν ένα πρώτο δείγμα των αποτελεσμάτων της έρευνας μας παραθέτουμε επιγραμματικά τους κυριότερους τομείς της εθνοτικής οικονομικής δραστηριότητας στη Θεσσαλονίκη των αρχών του 21^{ου} αιώνα, μη αποφεύγοντας βέβαια κάποιες κατηγοριοποιήσεις που αδικούν ίσως άλλες, αλλά και μη αξιώνοντας πληρότητα για τον πρώτο αυτό κατάλογο.

Έτσι, οι σημαντικότεροι τομείς εθνοτικής οικονομικής δραστηριότητας στη Θεσσαλονίκη είναι:

1. Αθλητισμού	20. Ηλεκτρονικών
2. Αναψυχής	21. Καλλιτεχνίας
3. Ασφάλειας	22. Κατασκευαστικός
4. Ασφάλισης	23. Κοινωνικών Υπηρεσιών
5. Αυτοκίνησης	24. Λατρείας
6. Γεωργίας	25. Μεταφορών
7. Διαλογισμού	26. Μεταφραστικών Υπηρεσιών
8. Διατροφολογίας	27. Νομικών Υπηρεσιών
9. Εθελοντισμού	28. Ορυκτών
10. Εισαγωγών	29. Παραγωγής – Επεξεργασίας Τροφίμων
11. Εκπαίδευσης	30. Παράδοσης
12. Εμπορίας Τροφίμων	31. Παραεμπορίου
13. Εμπορίου	32. Περιποίησης Σώματος – Ομορφιά
14. Ένδυσης	33. Τεχνολογίας
15. Εξαγωγών	34. Τηλεπικοινωνιών
16. Επικοινωνίας	35. Τουρισμού/Ταξιδιωτικός
17. Επίπλου	
18. Επισκευαστικός	
19. Εστίασης	

36. Τυχερών Παιγνίων
37. Υγείας
38. Υγιεινής
39. Χειροτεχνίας

40. Χημικών
41. Χρηματοοικονομικών
42. Ψυχαγωγίας

Επίλογος

Είναι ευνόητο ότι μέσα στο περιορισμένο πλαίσιο του παρόντος κειμένου, είχαμε τη δυνατότητα να δώσουμε ορισμένες μόνο πινελιές αναφορικά με την εθνοτική οικονομική δραστηριότητα στη Θεσσαλονίκη.

Κύρια θέματα που μας έχουν απασχολήσει και θα εξετάσουν μελλοντικά είναι: α) τα κίνητρα για εθνοτική οικονομική δραστηριότητα, β) τα μοντέλα ερμηνείας, γ) τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι επιχειρούντες, δ) η αποτίμηση των διαφόρων δραστηριοτήτων, ε) οι θεσμοί που έχουν δημιουργηθεί στους χώρους και στ) οι μελλοντικές προοπτικές εξέλιξης. Και δεν είναι το τέλος του καταλόγου...

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Akbar Ali, 2006 (2005): Με γέλιο και πείσμα (Je fais rire le monde mais le monde me fait pleurer). Μετ.: Έφη Μαρκοζάνε. Αθήνα: Κριτική.
- Αναστασιάδης Γιώργος, 2005: Το επιχειρηματικό πνεύμα στις διαφημίσεις και τη λογοτεχνία της Θεσσαλονίκης (1900 – 1940). Θεσσαλονίκη: Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος.
- Baldwin-Edwards Martin, 2005: “Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα: Μελέτη για τα διαθέσιμα στοιχεία και προτάσεις για τη συμμόρφωση με τα standards της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, Αθήνα: Αναθεωρημένη τελική έκθεση.
- Βεργέτη Μαρία Κ.: “Η Παλινοστήση και ο κοινωνικός αποκλεισμός”. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Βαΐου Ντίνα / Κωστής Χατζημιχάλης, 1997: Με τη Ραπτομηχανή στην Κουζίνα και τους Πολωνούς στους Αγρούς. Πόλεις, περιφέρειες και άτυπη εργασία. Αθήνα: Εξάντας.
- Βασιλείου Μαρία, 2006: Οι μετανάστες των 5 ημερών. Στο: «Ταχυδρόμος», ΤΑ ΝΕΑ – Σαββατοκύριακο, Τεύχος 323 της 6^{ης} Μαΐου 2006, σελίδες: 36 – 43.
- Betta Chiara, 2005: The Trade Diaspora of Baghdadi Jews: From India to China’s Treaty Ports, 1842-1932. Στο Mc Cabe et al. (Eds)2005: 269-285.
- Chaudhury Sushil, 2005: Trading Networks in a Traditional Diaspora: Armenians in India, c. 1600-1800. Στο Mc Cabe et al (Eds) 2005: 51-72.
- Chung Wai-keyng, 2005: Western Corporate Forms and the Social Origins of Chinese Diaspora Entrepreneurial Networks. Στο Mc Cabe et al. (Eds) 2005: 287-311.
- Γκατζιαλίδης Χρήστος / Θεόδωρος Οικονόμου / Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, 2004: Οδηγός Συνέντευξης: Έρευνα «Εθνοπολιτισμική Επιχειρηματικότητα στην Πολυπολιτισμική Θεσσαλονίκη». Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Γκατζιαλίδης Χρήστος / Θεόδωρος Οικονόμου / Σαλώμη Πετρίδου, 2006a: Οδηγός Συνέντευξης: «Εθνοπολιτισμική Επιχειρηματικότητα στην Πολυπολιτισμική Θεσσαλονίκη»: Οδηγός Συνέντευξης. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Γκατζιαλίδης Χρήστος Α. / Θεόδωρος Π. Οικονόμου / Σαλώμη Κ. Πετρίδου, 2006b: Εθνοπολιτισμική Επιχειρηματικότητα στη Διασπορά: Η περίπτωση της Πολυπολιτισμικής Θεσσαλονίκης. Εισήγηση στο Διεθνές Συμπόσιο «Διασπορά: Ανταλλαγές και Διαπολιτισμικότητα» στο Α.Π.Θ.

- Clogg Richard (Ed) 2002: *Minorities in Greece: Aspects of a Plural Society*. London: Hurst and Company.
- Cohen Robin, 2003 (1997): “Η Παγκόσμια Διασπορά” (Global Diasporas). Μετάφραση: Τίνα Πλυτά. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Δεμερτζής Νίκος / Θάνος Λίποβατς, 2006: Φθόνος και Μνησικακία: Τα πάθη της ψυχής και η κλειστή κοινωνία. Αθήνα: Πόλις.
- Duymaz Ismail, 1988: *Selbständige Erwerbstätigkeit von Ausländern ab Integrationsindikator am Beispiel der türkischen Selbständigen im Ruhrgebiet*. Στο: *Zeitschrift für Ausländerrecht und Ausländerpolitik*, 2/1988 (66 – 73).
- Elschenbroich Donata, 1986: *Eine Nation von Einwanderern*. Frankfurt. M.: Campus.
- Epstein Joseph, 2005 (2003): “Φθόνος: Τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα” (Envy). Μετάφραση: Ελεάνα Πανάγου. Αθήνα: Νεφέλη.
- Ζαβός Αλέξανδρος, 2005: “Μελέτη του Μεταναστευτικού Φαινομένου στην Ελλάδα”, Θεσσαλονίκη: Ι.ΜΕ.ΠΟ.
- Ikonomu Theodor P., 1989: *Ethnische Institutionen in der Diaspora: Das Beispiel der Griechen*. Salzburg: Paris – Lodron Universität (Habilitation).
- Israel Jonathan, 2005: *Diasporas Jewish and non-Jewish and the world Maritime Empires*. Στο Mc Cabe et al. (Eds)2005: 3-26.
- Καλλιφατίδης Θεόδωρος, 2006: Στο βλέμμα της. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Καμενίδης Χρήστος (2000): “Ταυτότητα των Παλινοστούντων Ομογενών από την Πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.”. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης, Γενική γραμματεία Παλινοστούντων Ομογενών.
- Κασιμάτη Κούλα (επιμέλεια), 2003: “Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών”, Αθήνα: ΚΕΚΜΟΚΟΠ / Gutenberg.
- Κατσαβουνίδου Γαρυφαλλιά, 2004: *Αόρατες Παρενθέσεις: 27 πόλεις στη Θεσσαλονίκη (Invisible Parentheses)*. Αθήνα: Πατάκη.
- Καφετζής Π., 1998: “Μακεδονία και Βαλκάνια: Ξενοφοβία και ανάπτυξη”, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Κονιόρδος Σωκράτης Μ. (επιλογή, επιστημονική επιμέλεια και εισαγωγή), 2006: *Κείμενα Οικονομικής Κοινωνιολογίας*. Πρόλογος Richard Swedberg. Μεταφράσεις: Μανώλη Αλεξάκης, Θανάση Γκιούρα, Δέσποινας Λάμπρου. Αθήνα: Gutenberg.
- Κωνσταντοπούλου Χριστιάννα / Λάουρα Μαράτου-Αλιμπράντη / Δημήτρης. Γερμανός / Θεόδωρος Οικονόμου (επιμέλεια), 1999: “«Εμείς» και οι «άλλοι»: Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα”, Αθήνα: Τυπωθήτω / Γιώργος Δαρδανός.

- Λαμπριανίδης Λόης / Αντιγόνη Λυμπεράκη, 2001: “Αλβανοί Μετανάστες στη Θεσσαλονίκη”, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Light Ivan, 1987: *Unternehmer und Unternehmertum ethnischer Gruppen*. Στο: *KZfSS, Sonderheft 27/1987*: (193 – 215).
- Λίλα Μαρία, 2006: Αλβανοί επιχειρηματίες στην Ελλάδα! (Δεν είναι ανέκδοτο). Στο: «Ταχυδρόμος», ΤΑ ΝΕΑ – Σαββατοκύριακο, Τεύχος 324 της 13^{ης} Μαΐου 2006, σελίδες: 42 – 47.
- Λυμπεράκη Αντιγόνη / Θεοδωρή Πελαγίδη, 2000: “Ο φόβος του ξένου στην αγορά εργασίας”. Αθήνα: Πόλις.
- Mazower Mark, 2004: “Salonica: City of Ghosts. Christians, Muslims and Jews 1430-1950”, London: Harper Collins.
- Μαρβάκης Δ. / Δ. Παρσανόπουλος / Μ. Παύλου (επιμέλεια), 2001: “Μετανάστες στην Ελλάδα”, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού “Νίκος Πουλαντζάς”).
- Μέγας Γιάννης / Δημήτρης Τακάς, 2001: “Μετοχές και ομόλογα: Μακεδονία-Θεσσαλονίκη, 1870-1940”, Αθήνα: Καπόν.
- Moskos Charles C. Jr., 1980: *Greek Americans: Struggle and Success*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Ναξάκης Χ. / Μ. Χλέτσος (επιμέλεια), 2001: “Μετανάστες και μετανάστευση: Οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές”, Αθήνα: Πατάκης.
- McCabe Ina Baghdiantz, 2005: *Global Trading Ambitions in Diaspora: The Armenians and their Eurasian Silk Trade, 1530-1750*. Στο McCabe et.al (Eds) 2005: 27-49.
- McCabe Ina Baghdiantz / Gelina Harlaftis / Ioanna Pepelasis Minoglou (Eds) 2005: “Diaspora Entrepreneurial Networks: Four Centuries of History”. Oxford / New York: Berg.
- Οικονόμου Θεόδωρος, 1999: Της Θεσσαλονίκης οι Κοινότητες: Χαρτογραφώντας Κοσμοπολίτικους Μικρόκοσμους. Στο Κωνσταντοπούλου κ.α. (Επιμ.) 1999: 393-419.
- Παπαδημητρίου Ζήσης, 2002: “Ευρωπαϊκός Ρατσισμός”, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παύλου Μίλτος / Δημήτρης Χριστόπουλος (επιμέλεια), 2004: “Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα, και ιδιότητα του πολίτη”, Αθήνα: Κριτική.
- Pennings Toon, 1985: Έλληνες μικροεπιχειρηματίες στην Ολλανδία. Στο: Πετρόχιλος Γιώργος (Επιμ.), 1985: Η ελληνική διασπορά στη Δυτική Ευρώπη. Αθήνα: Βασιλόπουλος (249 – 260).
- Πιπερόπουλος Γεώργιος, 1999: Κοινωνιολογία. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Πιπερόπουλος Παναγιώτης, 2006: Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (Πανεπιστημιακές σημειώσεις). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

- Richter Rudolf, 2005: Die Lebensstilgesellschaft. Wiesbaden: Vs
Vezlag für Sozialwissenschaften.
- Ρούπα Ευφροσύνη / Ευάγγελος Χεκίμογλου, 2004: Ιστορία της
επιχειρηματικότητας στη Θεσσαλονίκη: Η επιχειρηματικότη-
τα στην περίοδο 1900 – 1940. Μεγάλες επιχειρήσεις και επι-
χειρηματικές οικογένειες. Θεσσαλονίκη: Πολιτιστική Εταιρεία
Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος, Τόμος Τρίτος Γ'.
- Sassen Saskia, 2003 (1996): “Χωρίς έλεγχο;” (Loosing control?).
Μετάφραση: Περικλής Παπανδρέου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σβορώνος Νίκος Γ., 1996 (1956): “Το εμπόριο της Θεσσαλονίκης
τον 18^ο αιώνα”. (Le commerce de Salonique au XVIIIe siecle),
Αθήνα: Θεμέλιο.
- Scase Richard, 2006: Globalization, the Rise of India and China
and What it Means for Business in Greece. Αδημοσίευτο κεί-
μενο ομιλίας την 19.05.2006 στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Scase Richard, 2006: Global Remix (υπό έκδοση).
- Schijf Huibert, 2005: Jewish Bankers 1850-1914: Internationalisa-
tion along Ethnic Lines. Στο Mc Cabe et al. (Eds)2005: 191-216.
- Schoeck Helmut, 1982: Neid. Στο Helmut Schoeck, 1982 (1969):
Soziologisches Woerterbuch. Basel – Wien: Herder (243 –
248).
- Smelser Neil, 1974 (1963): Κοινωνιολογία του Οικονομικού Βίου.
Αθήνα: Παπαζήσης.
- Swedberg Richard (Ed.), 2000: Entrepreneurship: An interdis-
iplinary perspective. Oxford: Oxford University Press.
- Τομανάς Κώστας / επιμέλεια Βασίλης Τομανάς, 1992: “Οι κάτοι-
κοι της παλιάς Θεσσαλονίκης”, Αθήνα: Εξάντας.
- Triglia Carlo, 2004 (1998): Οικονομική Κοινωνιολογία: Κράτος,
Αγορά και Κοινωνία στον σύγχρονο Καπιταλισμό (Economic
Sociology). Μετάφραση: Χρήστος Τσαμπρούνης. Εισαγωγή
– Επιμέλεια: Μιχάλης Ψαλιδόπουλος. Αθήνα: Παπαζήση.
- Τσιάκαλος Γιώργος, 2003: “Αντιρατσιστική εκπαίδευση”, Αθήνα:
Ελληνικά Γράμματα.
- Unger Klaus, 1983: Die Rückkehr der Arbeitsmigranten. Saar-
brücken: Breitenbach.
- Φίλιας Βασίλης, 1994: Κοινωνιολογία της Οικονομίας. Αθήνα:
Gutenberg.
- Veblen Thorstein, 1982: Η Θεωρία της αργόσχολης τάξης: Η οι-
κονομική μελέτη των θεσμών. Μετάφραση Γιώργος Νταλιά-
νης, Επιμέλεια: Φ. Ρ. Σοφινός. Αθήνα: Κάλβος.
- Veinstein Gilles, 1994 (1992): “Θεσσαλονίκη 1850-1918: «η πόλη
των Εβραίων» και η αφύπνιση των Βαλκανίων” (Salonique
1850-1918), μετάφραση Γιώργος Καλαμάντης, Αθήνα: Εκάτη.

- Weber Max, 2005 (1922): Οικονομία και Κοινωνία: Κοινωνιολογικές έννοιες (Wirtschaft und Gesellschaft). Μετάφραση – Εισαγωγή – Επιμέλεια: Θανάσης Γκιούρας. Αθήνα: Σαββάλας.
- Χασιώτης Ιωάννης Κ. (Επιμ.), 2005: Η Αρμενική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης: Ιστορία, σημερινή κατάσταση, προοπτικές. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Χεκίμογλου Ευάγγελος, 2004: Η ιστορία της επιχειρηματικότητας στη Θεσσαλονίκη: Οθωμανική Περίοδος. Θεσσαλονίκη: Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος. Τόμος Δεύτερος, ημιτόμος πρώτος Β₁'.
- Χεκίμογλου Ευάγγελος / Ευφροσύνη Ρούπα, 2000: "75 χρόνια ιστορίας ΔΕΘ, 1925-2000", Αθήνα: ΔΕΘ Α.Ε.